

ՀԱՇԱԿ ՈՍԿԵՂԷՆ ԴՊՐՈՒԹԵԱՆ

ՀԱՆԴԷՍ ԱՄՍՕՐԵԱՅ
ՊԱՏՄԱԿԱՆ, ԳԻՏՆԱԿԱՆ, ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ
ԱՅԼՈՎԸՆ ՀԱՆԴԵՐՁ

ԸՆԴ ԻՆԱՄՈՎ
Ա՝ ՄԱՏԵԹԻԱՅ ԿԱՐՈՎԵՃԵԱՆ ԵՒ Յ՝ ԿՈՒՐԿԵՆԻ

ՏԱՐԻ Բ՝
ԹԻՒ Է. — 1 ՅՈՒԼԻՍ

Ի Կ. ՊՈԼԻՍ
ԱՌ ՅՈՂԱՍԵՓԱՅ ԿԱԶԱՆԵԱՆ.

1887

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Պ Ա Տ Մ Ա Կ Ա Ն

Պատմութիւն Հայ մատենագրութեան Ա. Մ. Գ.
Արդի Մագղեղունք որ Պարսիքն կոչին Ա. Մ. Գ.

Գ Ի Տ Ն Ա Կ Ա Ն

Ընթացք եւ յառաջադիմութիւն բնախօսութեան Յ. Գ.

Բ Ա Ն Ա Ս Ի Բ Ա Կ Ա Ն

Ի Գրոց Տելեմարայ (ՀԷԷ) Ս. Գ.
Զորիք եւ Առաջակք Ա. Մ. Գ.
Առանձինն բանք Հայերէն լեզուի (Գ. եւ Գ.) Յ. Գ.

ՃԱՇԱԿ

ՌԱՍԿՊԵՆ ԴՊՐՈՒԹԵԱՆ

ՊԱՏՄԱԿԱՆ

ՀԱՅ ՄԱՏԵՆԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

ՍԿԶԲԱՆԷ ԱՆՏԻ ՄԻՆԶԵՒ ՅԱՌԱՋԻՆ ԿԷՍ ԱՆԴՐ Ե. ԴԱՐՈՒ

Հրեայք բռնադատին դառնալ ի պաշտօն կոող :

«Առաքէր թագաւորն զԱթենոբոս ծերունի ստիպել տաղնապել զՀրեայսն անցանել զհարցն օրինօք և յօրէնսն Աստուծոյ այլ մի՛ եւս յամենալ, պղծել զտաճարն Երուսաղէմի, և անուանել զնա յայնմ հետէ յանուն հիւրասէր որմըզդական դիցն վանատրի, և չարաչար դժուարին նեղութիւնս ի վերայ ազգին հասուցանել: Իբրեւ տօն հասանէր սպանդարամետական պաշտամանն, տաղնապէր զնոսա պսակեալս թաւ ոստօք Սպանդարամետին կաքաւել, և այնոցիկ որ ոչ յանձն առնուին զոհել՝ հրամայէր անդէն սուր ի վերայ դնել. և անդ էր տեսանել զշտապ տաղնապի տառապանաց չարչարելոցն: Նամակագիր եղեն զերկուց կանանց վասն զորդիս իւրեանց թրիատելոյ, ածին զնոսա վաղվաղակի, ըզմանկունսն զստեանցն կախեցին զմարցն, և զնոսա ընդ հրապարակսն առ առակէ չրջեցուցանէին. ապա ի պարսպաց անտի ի վայր հոսեցին: Կէսքն երթեալ գաղտուկ յայրսն մօտաւորս՝ զաքաթուց առուրսն անցուցանէին, և իբրեւ ի վերայ հասանէին, կենդանւոյն խանձատեալս հրով սպանանէին: »

«Այլ ես աղաչեմ զամենեսեան որ զգիրսդ յակն արկանիցէք, մի՛ ինչ վասն ազգին խղճիցէք, և զվիշտս զայս ամենայն առ սատակման տոհմին համարիցիք, այլ ի խրատ ազգին մերոյ: Զի ոչ եթէ որպէս առ այլ հեթանոսս երկայնամիտ լինի Աստուած, մինչեւ լցցեն զչափ մեղաց իւրեանց, և եկեսցեն հասցեն ի դատաստանս անհնարին, այնպէս և առ մեօք կա-

տարէ զամենայն , այլ մօտ առ մօտ խրատէ , և արագ արագ ածէ զողորմութիւն : Զայս բանս ընդ ձեզ վասն յիշատակի բանիցդ խօսեցաք . արդ անդրէն ի գլուխ սլատմելոյն մատիցուք :»

Նշխագարոս ծերունի բռնադատի ուտել խոզենի , և չառեալ յանձն մեռանի քաջութեամբ :

«Նշխագարոս այր մեծ ընդ առաջինսն ի գնդի անդ , լցեալ աւուրքք , ծերացեալ հասակաւ , գեղեցիկ երեսօք , ածեալ գայլ ի բերան ստիպէին ուտել խոզենի : Նորա ի մտի եղեալ , յամառեալ պնդեալ սրտիւ՝ յանձն առ ընդունել զմահ քաջ անուամբ քան զկեանս խղճիւ և ընկերաց սուգտանելով : Ընտրեաց ինքնակամ հոտանել ի տանջանս . ձեռներէց լինէր թքանել անարգել զսլաշտօնս նոցա , որպէս օրէն է համբերողաց բացէ ի բաց անարգել ինչ զոր ոչ է օրէն յանձինս մատուցանել : Իսկ այնք որ սլաւորաստեալ եկեալ էին , ինքեանք առ տկարութեան մոռցն , վասն անձնասէր բարոյից , ծանօթ եւս լեալ առնն աւագութեան , անեալ զնա մեկուսի՝ զհաստատեալ միտս նորա ի հրապոյրս ցոփութեան դարձուցանել ջանային : «Յանձն առ , ասեն , զհրաման թագաւորիդ , և քեզ այլ միս մատուցուք , զի լուծցես զկարծիսն , և ի մահուանէդ ապրեսցիս : Նա գեղեցիկ խորհուրդս հաստատուն յանձին եղեալ , զարժանի հասակին , ըստ ծերութեան մեծութեանն , ըստ երեւելի վայելչութեանն , ըստ զուարթածաղիկ ալեացն զուարճացելոց , ըստ գեղեցիկ ի մանկութենէ մինչեւ յաւագոյթ սննդեանն , մանաւանդ առաւել ըստ աստուածադործ սրբութեան օրինադիր կրօնից , ամենայն կարգօք լի , արագ արագ առնէր զպատասխանին . «Ոչ արժան , ոչ սլատչաճ , ասէ , մերոյ չափոյ հասակի կեղծաւորութեան մոռանել ընդ սրբութեան խոստովանութիւն : Իցեն բազումք ի մանկուոյ այտի որ ընդ ակամբ հայիցին , կարծիս ի մտի դնիցեն և ասիցեն՝ եթէ Նշխագարոս , իննսնամեան , անցեալ ծերութեամբ , հասեալ ի դուռն վախճանի , յայլազգութիւն դարձաւ : Նւ նոքա վասն իմ կեղծաւորեալ զայթակղեսցին . և զայս խիղճ մտաց և կեղտ անուն ծերութեանս յաշխարհի թողից : Իսկ արդ եթէ ամենեւին նոյնչափ ժամա-

նակս կենաց շնորհիցեն ինձ , և ի ձեռս մարդկան բնաւ այլ ոչ մատնիցիմ , սակայն յաւիտենից ի մշտնջենաւոր ձեռաց անտի ո՛չ կենդանեօք և ո՛չ յետ կենդանութեան ուրեք փախչել կարիցեմ : Ամսն այսորիկ քաջութեամբ փոխեցայց յաշխարհէ աստի , զի արժանի իմոյ ծերութեանս երեւեցայց , և օրինակ բարեաց և առաքինութեան մանկուոյ թողից , զի յօժարութեամբ և քաջութեամբ ի վերայ սրբութեան օրինացն մահու չափ ջանալ մարթացեն : ' Զայս ամենայն իրրեւ ասէր , ինքնակամ դիմագրաւ կամակար ի վիշտս մահուն և տանջանացն դիմէր : Նոքա որ յառաջագոյն շուրջ մատուցեալ մխիթարէին՝ զբանս մխիթարութեանն ի թշնամութիւն դարձուցանէին , և՛ զիմաստութեան խորհուրդսն իբրեւ մոլորութիւն համարէին : Նա իբրեւ մերձ եղեւ ի տանջանաց անտի ի վախճան , երաց զբերան իւր հեծեծելով , սկսաւ խօսել ի Տէր որ ունի զգիտութիւն սրբութեան խորհրդոց , և ասէ . 'Այս մի ինչ յայտ եղեւ , եթէ ի ձեռս իմ էր արձակել ի մահուս վշտաց , այլ ես զայս խստութեան տանջանս քաղցրութեամբ վասն ահի սաստիցն Տեառն ընդունիմ : , Եւ սա զայս օրինակ պատերազմեալ յաշխարհէ փոխեցաւ : »

Եօթն եղբարք վկայեն հանդերձ մարբն իւրեանց :

« Դէպ եղև եւթն եղբարս մարբն հանդերձ կալեալս ածել յատեան թագաւորին : Ի խոշտանգանս գանի տաղնապէին ուտել խոզենի : Մի ի նոցանէ նահատակեցաւ յառաջագոյն , սկսաւ խօսել և ասէ . 'Զի՞ կայք անցեալ , կամ զմեզ զի՞նչ հարցանելոց էք . մեք պատրաստ եմք ի մեռանել քան անցանել ըստ օրէնս՝ հայրենիս : ' Բարկութեամբ սրտմոռութեամբ լի եղև թագաւորն . հրամայեաց ջեռուցանել տապալիս և կատսայս և անիւս և պէսպէս գործիս տանջանաց պատրաստել : Զայն իբրեւ վաղվաղալի ջեռուցին պատրաստեցին , հրամայեաց զնահատակն յառաջ կացուցանել , և նախ զլեզուն կտրեցին , և զգլխոյն մորթն զերեսօքն դարձուցին . ապա զոտս և զձեռս առաջի մօրն և եղբարցն ծայրաքաղս առնէին : Եւ ապա իբրեւ ի բանից և ի ձեռաց անպիտան առնէր , հրամայէր կենդանւոյն ի տապալիսն ջեռուցեալս իջուցանել : Ասա իբրեւ ձենձերն ընդերկար այնպէս ի տապալիէ անտի ելեալ դիզա-

ցեալ ծառանայր, սկսան եղբարքն ընդ միմեանս մարքն հանդերձ մխիթարել և ասել. «Քաջութեամբ մեռցուք, զանուն և զոգիս ծառանգեսցուք. հայր Տէր Աստուած ի ճգնութիւն պատերազմիս մերոյ, և ի ծառայս իւր մխիթարի, որպէս յայտ յանդիմանութեամբ ասաց Մովսէս յօրհնութեան իւրում. Եւ ի ծառայս իւր մխիթարի՝ Իբրեւ առաջինն զօրինակ զայս յաշխարհէ փոխեցաւ, զերկրորդն ի տեղի տանջանացն մատուցանէին, և զգլխոյն մորթն վարսիւնքն հանդերձ զերեսօքն արկանէին, և անդէն հարցանէին. «Կերիցե՞ս խողենի միս, մինչչեւ զամենայն մարմինդ անդամ անդամ լուծեալ է:» Նա ետ պատասխանի իւրեանց բարբառովն և ասէ, «Ոչ, Վասն այսորիկ և սա ի նոյն տանջանսն տանջեալ վախճանէր:»

(Մատոռացի յառաջ)

Ա. Մ. Գ.

ԱՐԴԻ ՄԱԶԴԵԶՈՒՆՔ ՈՐ ՊԱՐՄԻՔՆ ԿՈՉԻՆ

Ի պաշտօնարկուաց անտի Զրադաշտական կրօնից, որոց թիւ չէ այժմ աւելի քան հարիւր հազար, և որք կան ցիր և ցան յայլ և այլ կողմանս աշխարհի, իբրեւ մի կէսն, կամ ուշինչ աւելի քան 48 397 ըստ աշխարհագրի ամին 1881, բնակին ի Պոմպայ: Զսոցանէ ասի, ոչ յանիրաւի, թէ են «աղ» ժողովրդեանն այնորիկ, այն է ազնուագոյն մասն նորա: Ագդեցութիւն նոցա ի գործ կրթութեան և քաղաքային կարգաց չէ արդարեւ ըստ թուոյ նոցա: Բազում ինչ նպաստ լեալ են նոքա ի դաստիարակութիւն. մարդասիրութիւն նոցա ոչ գիտէ սահման և է արդարեւ համաշխարհական: Նոքա հորդեցին ճանապարհ յազատութիւն անդր կանանց ազգի, ետուն օրինակ բարեաց կալ մնալ հաւատարիմ Բրիտանական զահուն, և մեծաւ եռանդեամբ և նախանձու գալ զեւրոպական հրահանգօք: Այսչափ ծաղկելն և բարգաւաճել Պոմպայ քաղաքի բազում իւրիք նոցա շնորհ է: Աստի մինչև յառաջ քան զքառասուն ամ ողջոյն տուրեւառիկ փոփոխումն ի նաւահանգստի անդ մեծի քաղաքին էր ի նոցա ձեռս: Նոքա

կանգնեցին դրամասեղանս և ընկերութիւնս , և այլ եւս բազում ինչ մեծամեծ ծախիւք : Ոմն ի նոցանէ , տէր բազում մթերից արծաթոյ , ետ չինել յամին 1854 զառաջին գործանոցն շոգւոյ ի տարազագործութիւն բամբակի : Նոքա եղեն առաջին որ ձեռն արկին յաջողութեամբ ի գործ երկաթուղեաց ի Հնդկիս , և գործ նաւաշինութեան ի Պոմպայ սկսաւ ի ձեռն միոյ ի նոցանէ բնակելոյ ի Սուրադ , և պատճառ համբաւոյ նաւաց չինելոց ի Պոմպայ է լաւութիւնն և ճարտարութիւն Պարսի գործաւորաց : Հոչակ համբաւոյ ժիր և գործօն ժողովրդեանն այնորիկ գայ նմա մանաւանդ յարդարութենէ անտի նորա և յուղղութենէն ի տուրեւառս : Ընչեղագոյնք ի նոսա որ եղեն իբրև ազգաւ միով կամ երկուք յառաջ , որպիսի ասեն թէ էր ձեմէիտ ոմն ձիճիպա , դիզեցին անչափ մթերս գանձուց վաճառականութեամբ ընդ Չինացիս : Սակայն զպատեհութիւնն զոր մատուցին դաշինք Նանքինու յամին 1842 , որպէս և մուտն գտանել շոգւով նաւարկութեան , փութացան յօգուտ իւրեանց արկանել ի կիր մանաւանդ Հրեայ կալուածատեարք ի Պոմպայ և ի Կալկաթա , և մեծ մասն չահուն ի վաճառականութենէ անտի ափիոնի հոսէ այժմ յարկեղս սոցա : Պարսի վաճառականք կրեցին մանաւանդ փնաս մեծ յանդգնագոյնս տալով զանձինս տուրեւառիկ ընկերութեանց , զկնի քաղաքային պատերազմին Ամերիկայ , մինչև չլինել նոցա յետ այնորիկ բաւական ոչ ի մթերել և ոչ ի ցրուել մեծամեծ գումարս ոսկւոյ և արծաթոյ որպէս յառաջն : Բայց ընդ հակառակն , ըստ չափոյ նուազելոյ մեծութեան նոցա , յաւելաւ փոյթ նոցա և արթնութիւն : Թօթափելով զանձինս յանչափ մոլութենէ վաճառաշահութեան՝ սկսան ջանալ արոյծառանալ ի դպրութիւնս և ի պաշտամունս տէրութեան , հանդերձ այսու և հողագործութիւն որում խնամով միտ դնել է մին ի խստագոյն հրամանաց քէչին իւրեանց՝ կորզէ այժմ զմեծ մասն եւ արծաթոյ նոցա եւ փութոյ , և գործեն ոչ ուղղութեամբ իբրեւ ճղճիմք և կցիրք , այլ յօժարագոյնս և ժրագոյնս , և ոչ առանց մեծի յաջողութեան :

Իբրև ի հազար ամաց հետէ Պարսիք վարին Կիւզարաթ

լեզուաւ որ է հասարակաց լեզու արեւմտեան Հնդկաց , իբրեւ
 իւրեանց մայրենի բարբառով : Ուսանել ուսանին և այժմ
 անգղիերէն գրեթէ յամենայն դպրոցս , այլ խօսել , որպէս
 և դուն ինչ պարսկերէն , սակաւք ոմանք ի գիտնոց հազիւ
 մարթեն : Ժողովուրդն սովոր է կալ յաղօթս լեզուաւ որոյ
 գիտութիւն ի վաղուց հետէ խափանեալ է , և ոչ իմանայ
 զոր տալն : Յառնել հին զանգիկ կամ աւետեան լեզուին մե-
 ռելոյ է գործ եւրոպական բանասիրութեան : Ինչ ինչ ի
 նուիրական գրոց անտի որ զենդաւեստն կոչի՝ թարգմանեալ
 է արդարեւ ի լեզու պահլաւի . այլ գիտութիւն զանգիկ
 լեզուին չգոյր ի միջի , մինչև Եւգինէոս Պրնուֆ , յամին 1833,
 հան ի վեր զուսումն լեզուին այնորիկ ի գիրսն որ կոչի «Մեկ-
 նութիւն յՆասնա» : Դոյզն ինչ մասն յԱւեստեան գրոց հա-
 սեալ է առ մեզ իբրեւ մնացորդ ինչ ի նաւաբեկութենէ :
 Ի քսան և մի գրոց անտի ըստ աւանդութեան՝ մին միայն կայ
 ողջ բովանդակ , այն է «Վենդիդադն» , մատեան որոյ կա-
 բեւորագոյն մասն է զարբութենէ և զբարոյից , այն է զսըր-
 բելոյ զանձն ի պղծութեանց և զվարսն ուղղելոյ . մնացեալ
 մասն է ժողովածոյ աղօթից զորս մատուցանեն սոէպ և՛ հա-
 ւատացեալք ջերմք առ տնին , և՛ առաջնորդք քէշին ի հա-
 սարակաց պաշտամունս : Աւեստայն որ առ մեզ հասեալ է՝
 չէ մատեան հրամանաց և վարդապետութեանց քէշին , այլ
 է մատեան աղօթից : Փոյթ եւրոպացւոց յուսումն մատենիս
 այսորիկ հնոյ թուեցաւ հաճոյ Պարսի ժողովրդեան ի Հնդկիս ,
 և վառեաց զեռանդն նոցա : Վենդիդադն յաւելուածովք ինչ
 որ յետնոյ ժամանակի են՝ թարգմանեցաւ ի ձեռն գիտնոց
 ոմանց ի նոցանէ ի բարբառ Կիւզարաթայ , և բազումք գան
 այժմ խնամով զուսմամբ քէշին , քաջալերեալք ի հետազօտել
 մանր և տալ մեկնութիւն գտակաւ : Յոյս մեծ է թէ յայն
 չափ հասանիցէ ուսումն և պաշտօն քէշին , զի եթէ Զրա-
 դաշտ գլխովին յառնէր յերեքհազարամեայ մեռելութենէն ,
 գտանէր ըստ ամենայնի հաճ և հաւան : Վարդապետութիւն
 քէշին է միաստուածութիւն սեռն և անապակ . բազմաս-
 տուածութեան կղկզանք կռուեալք ի նա՝ ցամաքեալ իմն են
 և ի բաց թօթափեալ ի չփչիկելոյ անտի քէշին ընդ Հրէու-

թեան , և ապա ընդ Քրիստոնէութեան , և աստ ուրեմն ընդ Մահմետականութեան : Ծածուկ ամենաստուածութիւնն կայ մնայ իբրև եկամուտ իմն և օտարոտի . իսկ երկուութիւնն կայ որպէս ի սկզբանն թերակատար իմն փիլիսոփայութիւն զբարոյ և զգարէ : Ի մեղադրանաց զհրակ պաշտելոյ իբրև զիուռս ամենեւին իսկ ազատ են Պարսիք : Զբալարտութիւն լոկ են ստգութանքն ի չարամիտ և ի չարակամ կուրութենէ հակառակորդաց : Զրադաշտ ընկալաւ զհին արիական պաշտօն հրոյ , արարեալ զբարեբարն զայն տարր և զգլխաւոր գործին քաղաքաւորութեան ոչ իբրև պաշտելի ինչ , այլ իբրև տաճար : Եւ այժմու Պարսիքն գիտեն այսպէս : Հուրն սուրբ որ վառի անշէջ յատրուշան նոցա՝ է ազգելի և երեւելի նշանակ աստուածութեան , և նպաստ զմիտսն ի վեր համբառնալոյ : Թերեւս աւելի քան զայս համարէին կանխու ոչ ռամիկն միայն , այլ և մոգքն : Եւ այս անտի մանաւանդ յայտնի է զի մերքն , Եզնիկ և Նդիշ , որ զվարդապետութիւն մոգուց միայն գիտէին՝ կարի իմն ճախող նկարեն զքէշն : Եւ գոյ իսկ արդարև ի մեծարանսն զոր ունի քէշն զտարերաց , զհրոյ ասեմ և զջրոյ , նուրբ իմն հոտ նախնի մարդկան որ զբնութիւն պաշտէին : Այլ այն մեծարանք հրոյ և ջրոյ ի կրօնս արիական ազգին ի բնէ չէր աւելի մեղադրելի քան քրիստոնէական այլասացութիւնն զմկրտութենէ ի հուր և ի ջուր , երկուց սրբիչ զօրութեանց , յորս օրինակի սրբարար ազգեցութիւն աստուածեղէն հոգւոյն :

Դիլխաւոր օրէնք կրօնից առ այժմու Պարսիս են արգելք , այն է պատուէրք ի բաց կալոյ մանաւանդ յիրաց իրաց , որպէս ի մեզ ժխտական հրամանք Մի՛ շնայցեսն , և Մի սպանանիցես և Մի գողանայցես , քան հրամանք գործելոյ , որպէս « Սիրեսցեսն զընկերքո , » և « Պատուեա զճայրքո և զմայր : » Յարգելականաց անտի են չծխելն , չխափուցանել կամաւ զկրակ , չերթալ ի հասարակաց բաղանիս , չկոխել բոկ ոտամբ զգետին , չպղծել զհուր կամ զջուր , այսինքն մի պիղծ ինչ արկանել ի նոսա : Եղիշէ յաւելու և այլ եւս ինչ ինչ որ արգելեալ էր յիւրում ժամանակի . « Պատուճակք մի մեռցին անյազ , եթէ յօդեաց իցէ և եթէ յայ-

ծեաց , և եթէ յարժառոց և եթէ ի հաւուց և եթէ ի խոզաց :
Հայսք առանց փանդամի մի զանգջին . ծիւղք և քակորք ի
կրակ մի եկեացեն . ձեռք առանց գոմիզոյ մի լուսային .
շնճիք և աղուէսք և նապաստակք մի մեռցին . օձք և մո-
ղէզք , գորտք և միջմունք , և որ այլ եւս խառնափնդոր
բազմամաճիք՝ մի կայցեն , » այլովքն հանդերձ :

Կրել գոռաշէն , այն է զգօտին նուիրական , է առան-
ձինն նշան զրադաշտական կրօնից : Գօտին է լար ասուեղէն ,
ողորեալ յեօթանասուն և երկուց թելոց , ի նշանակ եօթա-
նասուն և երկուց գլխոց Եսանայ , և ածի երիցս զմիջով
առ ի տալ յիշել զերբեակ պատուէրս ի զգուշութիւն խոր-
հըրդոց , բանից և գործոց , և պնդի չորիւք հանգուցիւք
ի պատիւ միոյ միոյ ի չորից տարերաց : Համառօտ ինչ աղօթք
մատուցանին ի կապելն և ի լուծանել : Յառաջնում նուագի
անդ ածելոյ զգօտին առ նորընծայն՝ սպասաւորեն պատա-
նիք չորք և աղջկունք չորք եօթնամեայք , և որ ածէն զգօ-
տին՝ համարի մշանջնապէս նուիրեալ ի պաշտօն զրադաշտա-
կան : Ի նմանութեանն զոր ունի ընդ նուիրական ասղանոց
Պրահմանաց , յայտ է թէ յանյիշատակ ժամանակաց գայ սո-
վորութիւնն :

Չէ ստուգիւ յայտ թէ Արարատեան , կամ , ընտանի
անուամբ , Հայ ցեղն արիակամն էր թէ դուրանեան , կամ ,
մերոց դրացեաց Պարսից բանիւ , յԱրեանց թէ յԱնարեաց :
Վերջինն գէթ այնչափ հաւանութեան թուի որչափ առա-
ջինն : Սակայն որպէս զանդիկ լեզուն , նոյնպէս և կրօնք ,
չահեալ տիրէր , նա ընդմտանէր իմն ի ներքին կեանս Հայոց
ի ձեռն դրացի , նա մանաւանդ խնամի ազգին Մարաց
(Ստրաբոնի) որ օղակ իմն էր ի կցել զհիւսիսային դուրա-
նեանս ընդ հարաւային Արեաց : Թողեալ զերազելն ոմանց որ
զկարծեցեալ նահապետ ազգին դնեն առ նախանձու աս-
տուածապաշտութեան փախուցեալ յերեսաց ուրումն Բելայ ,
գրեթէ պատմական է թէ , զոր օրինակ յունական դիցապաշ-
տութիւնն վաղ ուրեմն եգիտ մուտ յարեւմտեան մասին
Հայոց , նոյնպէս , թերեւս կանխադոյն իսկ , արիական պաշ-
տօն կրակի իւրով թանձր կերպարանաւ եգիտ ընդունելու-

Թիւն մեծ յարեւելեան մասին : Արդարեւ զարմանալի է զի , մինչ արեւմտեան գաւառք Մեծին Հայոց , սահմանակիցք դիցապաշտն Կապադովկիայ , Դարանաղիք , Դերջան , Եկեղեաց , Տարօն , եւ մեհենազարդք , լի բազնօք նուիրելովք Անհատայ , Վահագնի , Աստղեան , և այլոց աստուածոց յունական դիցապաշտութեան , հանդերձ առանձինն քրմական ցեղիւ Վահունեաց , յարեւելեան գաւառս , ի Սիւնիս , ի Վասպուրական , և ոչ իսկ յԱյրարատ , գոյ այնպիսի ինչ իրաց յիշատակութիւն : Աստ ուրեմն ի սկզբան տէրութեանն Սասանեանց , ջերմ կրակապաշտից , գտանեմք ի նուիրական քաղաքին Բաղաւան պատկերս նախնի Թադաւորաց , որպէս և արեգական և լուսնի , առեալս ի պաշտօն , զորս տայր փշրել երկրորդն ի Սասանեանց Շապուհ (ըստ Խորենացւոյն՝ Արտաշիր) ի մտանել իւրում ի Հայս . բայց առնթեր նոցա գոյր և առանձինն բազին Որմզդական հրոյ , զոր « անչէջ հրամայէր լուցանել » նոյն Շապուհ , ըստ Խորենացւոյն վկայութեան , որ չէ օտար ի ճշմարտութենէ , եթէ չիցէ եւս ճշմարիտ :

Ա. Մ. Գ.

Գ Ի Տ Ն Ա Կ Ա Ն

ԸՆԹԱՅՔ ԵՒ ՅԱՌԱՋԱԴԻՄՈՒԹԻՒՆ

ԲՆԱԽՍՈՒԹԵԱՆ

Ի ՎԱՂՈՒՑ ԺԱՄԱՆԱԿԱՑ ԱՆՏԻ ՄԻՆՁԵՒ ԶԱՌՈՒՐՍ ՄԵՐ

Հանգամանք գիտութեանց առ նախնիս ցունաց եւ Հռոմայեցեոց . — Բնախօսութիւն եւ անդամագննութիւն յառաջ քան զԳաղիանոս . — Ազգեցումիւն անդամագննին այնորիկ . — Գիտութիւն ի Միջին դարու . — Մշակութիւն գիտութեանց առ Արաբացիս . — Վեգալ եւ բնախօսք Նորածնութեան (Renaissance) . — Հարվէյ , Հալլէր եւ արդի բնախօսք . — Նպաստք որ մատուցան բնախօսութեան ի ծեռն փորձական գիտութեանց . — Ազդեցութիւն բնախօսութեան ի յառաջադիմութիւնս բժշկութեան . — Պատշաճել զգիտնական ծանօթութիւնս յուսումն ճշգրիտ ընթացից հիւանդութեանց եւ յուսումն ճշմարիտ ազդեցութեան դեղոց . — Արդիւնք որ ածան ի մէջ ի կիրն արկանելոյ սկզբունս ինչ գիտնականս . — Անեղծութիւն զօրութեանց եւ նիւթոյ . — Կնիք բանի :

Առ ի բաջ առնուլ ի միտ գյառաջադէմ՝ զարգացմունս գիտութեան իրիք , յետս կոյս զաջս դարձուցանել պարտ է և համեմատել զայն որ էրն յառաջագոյն՝ ընդ այնմիկ որ իցէ զարդիս , ըստ պէսպէս փոփոխմանց : Խելամուտն եւեթ լինել ազգի ազգի դժուարութեանց ընդ որս ընդհարաւ ցանկ հանճար մարդկեղէն ընդ բոլորմունս դարուց՝ տայ ապաքէն հասու լինել ընդեւական ընթացից մտաց մարդոյ , և կալ ի վերայ սկզբան հետազօտութեանց որ ի գիւտս մեծամեծս առաջնորդ մարդկան լինին :

Էք յորոց մեքս սերեցաք՝ երեւեցան զառաջինն ի վերայ երկրի ի հեռաւոր բացարձակ ժամանակի , զոր երկրախօսութիւն արդեաց ձգեալ հասուցանէ մինչեւ ի խորս դարուց հազարաց :

Առաջին մարդիկ , ի բաց ամենեւին ի նմանելոյ մտացածին նկարագրաց զորպիսիս առաջի առնեն մեզ առասպելք հնութեան , եղեն տգէտք վայրենամիտք . ոչ գիտացին զօրէնս՝ եթէ ոչ զզօրութիւն բազկի , և միտէին հանապազ ի չար իմն էութենէ դնել զերեւոյթս զոր ոչ կարէին առնուլ ի միտ : Ապաստան ի խորս մայրեաց՝ բնակէր մարդ ի քարայրի ուրեք , հալածական արարեալ անտի զանասունս անտառաց . բեկորք ինչ գայլախազի , յորոց նշխարք ինչ մնացորդաց ի յայտ գան առ մեօք , էին նոցա ի տեղի զինուց :

Ըստ աճել պիտոյից գնային մարդիկ ի կատարումն , և լինէր սկիզբն ձեռագիտութեան . սմա զհետ գայր ճարտարութիւն արուեստից կամ արուեստգիտութիւն , և ապա գիտութիւնք առ հասարակ :

Փիտութիւնք , ընդ շարս դարուց բազմաց ամփոփեալք ի սնտոի կարծիս զբնութենէ իրաց , էին յառաջին ժամանակս անդ որպէս այլ ընդ այլ վարդապետութիւնք անօգուտք ամենեւին ի ստոյգ ծանօթութիւն օրինաց տիեզերաց :

Այսպէս եղեւ ընդ երկար . այլ և ի ծաղկաւէտ աւուրս անդ հնոցն Յունաց և Հռոմայեցւոց , ի ժամանակի յորում

մարդ, տէր աշխարհի, կարէր ունել հաւատս՝ եթէ չէր հնար թէ այլ իմն քաղաքաւորութիւն վերագոյն անցանիցէ զանցանիցէ զիւրովն, չէւ էր լեալ սկիզբն փորձական գիտութեանց :

Ամենայն փորձ, համարեալ որպէս անարժան ինչ կիրթ մտաց, տայր տեղի կարծեաց փիլիսոփայութեան, և արք խորհրդոյ իսկ անուանիք յոյժ Աթենացւոց քաղաքին և Հռոմայ կասկած ի մտի ոչ ունէին՝ եթէ ի կիր արկումն փորձոց ինչ մարթէր յայլ կերպ փոխել ամենեւին զհանգամանս էութեան մարդկեղէն զանգուածոյ :

Ոչ ածէր ոք զմտաւ ի խոյզ և ի քնին արկանել զստոյգ պատճառս երեւութից բնութեան . այսպէս, յառաջին ժամանակս անդ ազգի մարդկան, կարի իմն պարզ թուէր փիլիսոփայից մեկնել զամենայն ինչ խորհրդաւոր ազգեցութեամբ բարձրագոյն կամաց . Արամազդ արձակէր զշանթս, Դեմետրէ տայր հասանել հնձոց, առ աղբերք իւրաքանչիւր գետոյ բնակէր մի ոմն ի կանանց դից : Ժամանակ հնութեան ընդր զբնութիւն աստուածովք խլրովք :

(Մատոռացի յատաջ)

Յ. Գ.

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

Ի ԴՐՈՑ ՏԵԼԵՄԱՔՍՑ

Չեւ աւուրն երրորդի լրացեալ, մինչդեռ նոքա յայսմ խորհրդի էին, տեսանէին ի զառ ի վայրի լերանցն մօտաւորաց փոշի մրկեալ որ ելանէր ամառնայր ի վեր երկնապող . յետոյ նշմարէին ամբոխ բանակի խուժադուժ ազգաց սպառազինեցոց : Հիպերիացիք էին սոքա, արք ժանսք գաղանարարոյք, որ զովովս ունէին իւրեանց և ընկերս զազգսն զայնոսիկ որ բնակին ի լերինս Նբերոտայ և ի բարձունս Արկա-

դայ, ուր շահեալ տիրէ կարէձմեռն ձմերայնոյ զոր զեփիւռք բնաւ ոչ մեղմացուցանեն : Որք զկանխախօսութիւնն արհամարեալ էին զՄենտորի՝ կորուսին զգերիս և զանդեայս իւրեանց : Յայնժամ ասէ արքայն ցՄենտոր . Բայ , այլ ոչ եւս կամիմ ես յիշել թէ յոյն իցէք դուք : Որ թշնամիք մեր էին՝ արդ բարեկամ հաւատարիմ եղեն մեզ : Դիք առ ի փրկել զմեզ առաքեցին զձեզ . և եւս ոչ պակաս ունիմ ակն յարութենէ քաջութեան քոյ քան յիմաստութենէ խորհրդոց քոց : Օն առ , փութա լինել մեզ օգնական և սատար :

Յաչս անդ Մենտորի էր տեսանել հայեցուածս յանդըզնութեան և խորխտանաց որ և զկարի սէգս ի պատերազմողաց ահաբեկ առնէին : Վառեալ էր նա ի զէն և ի զարդ և ունէր ի ձեռին ասպար և սուսեր և արդն և սաղաւարտ ի գլուխ իւր : Կարգէր կազմէր զզօրսն Ակեստեայ և անցեալ ի գլուխ գնդին յարձակէր ի վերայ թշնամեացն : Ակեստէս թէպէտ աներկիւղ էր և քաջասիրտ , սակայն առ ծերութեանն ի հեռուստ միայն երթայր զինի նորա : Իսկ ես մօտազոյնս գնայի զհետ նորա , բայց ոչ հաւասարէի զօրութեան և քաջութեան նորա : Զրահն ի կռուի անդ թուէր իմն թէ անմահ Եգիսն իցէ : Ի հարուածոցն զոր հարկանէր՝ ոստնոյր ընթանայր մահն ի դասէ ի դաս զօրուն թշնամեաց : Կարի նման էր նա առիւծու Նումիդեայ որ նքողեալ ի քաղցուէ մօտանիցէ ի փարախ ոչխարաց և գիշատեալ փողոտեալ որ միանգամ շուրջ գտանիցին՝ լուղայցէ ի ճապաղիս արեան . իսկ հովիւքն , փոխանակ ի թիկունս հասանելոյ հօտին իւրեանց , սրտաթափ սրտաթուեղ ի փախուստ դառնայցեն՝ առ ի զերծուցանելոյ զանձինս իւրեանց ի կատաղութենէ գազանին :

Գունդ բարբարոսիկ ազգացն այնոցիկ , որ ի մտի եղեալ էին յանկարծակի յեղակարծումն տիրել քաղաքին , ինքեանք ի գլխովին ըմբռնեալ լինէին յանզգաստս : Իսկ մարդիկն Ակեստեայ սրտապնդեալ յօրինակէ անտի և ի պատուիրանաց Մենտորի՝ բազում արութիւն քաջութեան գործէին , որում ինքեանք իսկ զանձինս բաւական ոչ համարէին : Զօրդի արքային նոցա հարեալ նիզակաւ իմով տապաստ յերկիր արկանէին : Ի նոյն տիս հասակի էր նա , բայց հուժկու առաւել և

յաղթագոյն էր քան զիս՝ քանզի սերէր գայր ազգն այն ի տոհմէ անտի՝ հսկայից որոց մի և նոյն սկիզբն է ծննդեան ընդ Կիլիկոսայս։ Արհամարհեալ քամահէր նա զոսոյս մի նկուն և տկար, որպէս եսս էի՝ բայց ես, առանց ինչ զանգիտեալոյ ի մեծայաղթ զօրութենէ և ի ժանտատեսիլ վայրենի դիմաց նորա, ձգէի զնիզակն իմ ի լանջս նորա և տայի նմա հոսել արիւն սեաւ գունդ գունդ ընդ բերանն։ Սակաւիկ մի եւս՝ և ճմլեալ էր զիս ընդ իւրեւ։ Շաչիւն զինուց նորա, յանկանել նորա ի գետին, թնդէր հնչէր մինչեւ ի լերինս։ Զոր ինչ ունէրն ըստ անձին՝ յափշտակեալ առնուի յաւարի և դարձեալ գայի առ Ակեստէս։ Իսկ Մենտոր, յետ աղմուկ ի մէջ զօրուն արկանելոյ, սատակէր կոտորէր զնոսա և զփախըստեայսն տանէր առաջի իւր մինչեւ ի թաւուտս անտառաց։

Յաջորդութիւնն Մենտորի յեւս իրաց պատերազմին, որում ակն ոչ ունէին, տայր ամենեցուն նկատել զնա իրբեւ այր մի որ կարի սիրելի Դիցն իցէ և դրդեալ իսկ ի նոցանէ։ Առ երախտագիտութեանն տեղեակ առնէր զմեզ Ակեստէս՝ թէ երկուդ էր մեզ և վտանգ բազում, եթէ երբեք նաւքն էնեայ գային դարձեալ ի Սիկիլիա։ Տայր մեզ նա նաւ մի առ ի գնալ փութանակի յերկիրն մեր հայրենի և ընդր զմեզ պարգեւօք և բարեօք՝ և զի զառաջս կալցէ զաղետիցն՝ զոր կանխաւ նըկատէր՝ ստիպէր զմեզ մեկնել հեռանալ անտի։ Ոչ կամէր տալ յազգէ իւրմէ ոչ նաւուղիդ և ոչ թիավարս, զի մի ի վտանգ ինչ անկանիցին յափուռն անդ աշխարհին Յունաց։ Վաճառականս փիւնիկեցիս տայր մեզ, որ ի վաճառաչան հատեալ ընդ ամենայն ազգս աշխարհի՝ չունէին ինչ պատճառս երկընչելոյ և, յետ թողլոյ զմեզ յիթակէ, դարձուցանելոց էին զնաւն առ Ակեստէս։ Բայց գիւր ոք ծաղր իմն առնեն զխորհրդովք մարդկան՝ այլ վիշտս վտանգի սահմանեալ էին մեզ։

(ԿՍՏՈՐԱՅ)

Ս. Գ.

ՋՈՐԻՔ ԵՒ ԱՌԱՋԱԿՔ

Ջորիք երկու անկան յուղի . ըզվարտակ լուս էր բարձեալ մին ,

Մեւսն ստանձնեալ ունէր զարծաթ աղոյ մաքսին ,
վերջինս այս պարծելով իմն ընդ զեղեցիկ բռնն այնպիսի ,
կամի ո՛չ ի սփոխանաց սակս իսկ զընել զայն մեկուսի ,

Ընդոյնելով իմն ի թայս սէգ

Հընչեցուցեալ գվըզին զանդակ :

Մինչ յանկարծուտ հասեալ հրոսակ՝

Արծաթոյն վասըն գայ ի վէգ :

Ի ջորւո՛յն վերայ որ կրէր զարծաթն՝ իսկոյն անկանի հէնն ,

Արգելու զնա կայեալ զսանձէն :

Ջորին ի զղէմ ունել ժլտի , այլ ընդունա՛յն .

Չարագա՛ն , չարախո՛ց հեծէ , յոգուց հանէ հէքն այն .

Բա՛թէ , ա՛յս իցէ , ասէ , այն ինչ գոր ինձըն խոստացան ,

Ջորիս ա՛յս որ գայ զիմ կնի՝ ի վրտանգէն պրծաւ անջան ,

Մինչ ես , եղո՛ւկ , ըմբռնեցայ յայն՝ ի կորուստ :

Ընկե՛ր , ասէ ցնա մեւսն անդուտ .

Ձէ ինչ միշտ բարւոք յի մեծ ինչ ամբառնալ պաշտօն պատուոյ .

Իբրեւ զիս ի սպասո՛ւն թէ միադացի կացեալ էր քոյ ,

Անկանէիր ոչ յայդ ի վիշտ :

ԼԱՅՍԵՆԹԵՆ

Ա. Մ. Գ.

ԱՌԱՋԻՆՆ ԲԱՆՔ

Հ Ա Յ Ե Ր Է Ն Լ Ե Ջ Ո Ի Ի

Գ

ԳՈՒՄԱՐՏԱԿ ԱՌՆԵԼ . ԴԵՐԻ Ժողովել՝ առնալէ : * Գումարտակ
արար ի վերայ նոցա ստատիկել զնոսա : — Ընտրեաց Լիւսիսն
... արս հզօրս բարեկամս խորհրդականս արքայի , և ընդ
նոսա առնէր գումարտակ քառասուն հազար հեծեալ :

ԳՈՒՆ ԳՈՐԾԵԼ , ԴՆԵԼ . հնարի՛ ջնն՝ ընել . ԴՅԻ ԴԱԼ . ԻՆ՝
... Իբրեւ հասին զօրքն , զաշտարակն պատեցին , և ի
վերայ դրանն գուն գործեցին . . . զի զգունն հրճիգ ա-
րացեն : — * Գունն եղեալ մեծաւ ճգնութեամբ քարոզեցին :
— * ի վաստակս բարեաց գունն եղեալ մարտնչիցին :

ԳՈՒՆԱԿԱՆՈՐ ԼԻՆԵԼ . Եմացուի . Եմացուի Եմացուի . *Յարտա-
քին սլաճուճանացն լինին գուշակաւորք :

Ի ԳՐԱԻԻ ԴՆԵԼ . Զբաւի Դնել : *Չանդատանս մեր և
զայգիս դիցուք ի գրաւի , և առցուք ցորեան և կերիցուք :
ԳՐԱԻԱԿԱՆ ԴՆԵԼ Ի ՄԵՋ . Զբաւ Զանել . Դաշին Դնել :
*Գրաւական եղեալ (էր) ի մէջ վասն այսր բանիս :

ԳՕՏԻ ԱԾԵԼ . Զօրի կաշել (երէն կամ ուրիշն) «Շէրուի : *Ա-
մէն ասեմ ձեզ՝ զի գօտի՝ ընդ մէջ ածցէ , և բազմեցուցէ
զնոսա : — *Պատրաստեա զինչ ընթրեցոյ իցեմ , և գօտի ա-
ծեալ պաշտեա զիս , մինչեւ կերայց և արբից : — *Նղիցի նմա
... որպէս գօտի որ ածի հանապազ ընդ մէջ իւր : — *Յոր-
ժամ ծերացիս , ձեռն ի վեր կալցես , և այլք ածցեն քեզ
գօտի :

Դ

ԴԱՇՏԱՄՈՒԽ ԼԻՆԵԼ . Երեւալ Դաշտ Դաշտ (պարբերակաւ) :
*Նկին ագան այն օր ի Մովսիսիմ . ընդ առաւօտն կանխեալ՝
լինէին դաշտամուխ :

ԴԱՌՆԱԼ ԱՌՈՒՐ . Երեւալ Եմացուի : *Ահա դարձաւ օրս յե-
րեկս . աստէն ագիր , և զուարթացի սիրտ քո :

ԴԱՏ ԱՌՆԵԼ . Դադարանի կարել . Երաւունք ընել : *Դատ ա-
րացէ Աստուած ընդ իս և ընդ քեզ : — *Դատ արա ինձ ,
Տէր , զի ես յանբժուածեան իմում գնացի : — *Դատ արա
ինձ յոսոխէ իմմի : — *Գոնէ վասն աշխատ առնելոյ զիս
այլուոյն՝ արարից նմա դատ :

ԴԱՏ ԴՆԵԼ՝ ՎԱՐԵԼ . Երաւունք ունել . Դադարել : *Դատ ընդ
նմա դնիցես : — *Առաջի խաղտեաց դատ վարէին , իրա-
ւունս գտանէին :

ԴԱՏԱՊԱՐՏ ԱՌՆԵԼ . Դադարադարել : *Այդ , ո՞վ է որ դա-
տապարտ առնիցէ (զընտրեալս Աստուծոյ) :

ԴԱՏԱՓԵՏ ԱՌՆԵԼ . անբաւ Դաշտ Դաշտ լաւելի . Դադարա-
հաւել : *Որդեակ իմ մատաղ , առ իս դարձիր , զոր բանսար-
կուքն բամբասէին և դատաւիտ առնէին :

ԴԱՏԻՄ ԸՆԴ ՌԻՄԵՔ . Դադարանէ յոնիլ ռաբլէն հետ . Դադարանէ . * Եղբայր ընդ եղբօր դատի : — * Դատեցայց ընդ ձեզ, ասէ Տէր : — * Դատեցարուք ընդ մօրն ձերում :

ԴԱՏԻՄ ՀՐՈՎ . Կրէն : * Բայց թէ ընդ սոյն դարձայց խաղաղութեամբ, զայն տանար հրով դատեցայց : — * Նրդնոյր . . . զփայտակերտն հրով դատել, և զկաւակերտն ջուրք լուանալ :

ԴԱՐԻԻ ԵՒ ԴԱՐԻԻ ՊԱԼ . (Էրէ լաւիլ) Դիւլի վեր լեցաւ : * Յորդանան լցեալ գայր դարիւ և դարիւ, որպէս յառուրս հնձոց ցորենոյ :

ԴԱՐԱՀՈՍ ԱՌՆԵԼ . Վերէն լաւ՝ Դադարանէ յիւ : * Չանձինս դարահոս . . . առնել ի խորխորատ : — * Վարալէժ դարահոս անձամբ զանձինս առնիցեն :

ԴԱՐԱՀՈՍ ԼԻՆԵԼ . Վերէն լաւ յիւ : * (Ի) Յատակս իսկ մեղացն դարահոս լինէր : — * Վիմօք դարահոս լինիցիս :

ԴԱՐԱՆԱԿԱԼ ԼԻՆԵԼ . Դադարանէ Դադարանէ յոնիլ : * Դարանակալ եղեն նմա առ դրան քաղաքին : — * Առ ամենայն անկեան դարանակալ լինի : — * Յանձուկս դարանակալ եղեն :

ԴԱՐԱՆԱՅՈՅՁ ԱՌՆԵԼ . Կրէն յայլ . Դադարանէ (որդայլէն) * Առաքեաց արքայն իսրայելի ի տեղին զոր ասաց նմա Նղիսէ, և դարանայոյդ արար զնա :

ԴԱՐՁ ԱՌՆԵԼ . Դադարանէ : * Յարուցեալ Լաբան ի վաղիւ անդր . . . գնաց՝ դարձ արարեալ ի տեղի իւր : — * Դարձ արար անդրէն ի կողմանս Անտիոքացւոց :

Կամ՝ Դադարանէ . Կրէն : * Դարձ առնէր ամենայն գերու թեանն :

ԴԱՐՁԱՐԱՐՁ ԱՌՆԵԼ . Կրէն Դադարանէ . Դադարանէ Դադարանէ : * Սուղութիւն ընտանեաց դարձադարձ առնէ անդրէն :

ԴԱՐՄԱՆ ՏԱԼ, ՏԱՆԵԼ . Կրէն . Կրէն . Ինտիլ : * Հրամայեաց տալ զամենայն դարման : — * Դարման տար սմա . — * Եթէ երկնից և երկրի դարման տանիցիմ : Յ. Գ.

Պ Ա Յ Մ Ա Ն Ք

Ա. Գին միամեայ բաժանորդութեան Հանդիսիս՝ 25 դահեկան ոսկւոյ , հատուցանելի կանխաւ .

Բ. Միւսք թղթատարի ի գաւառս և յերկիր օտար՝ դահեկան արծաթոյ 6 ի տարւոյ .

Գ. Զգին բաժանորդութեան , զթուղթ և զամենայն գիր առաքել պարտ է , յանուն խնամակալաց Հանդիսիս , առ Տ. Յովսէփ Գալաֆեան , գրավաճառ ի Կ. Պոլիս , ի Զաքմաքճըլար .

Դ. Զմէն մի օրինակ Հանդիսիս մարթ է ստանալ 3 դահեկանաց առ ամենայն գրավաճառս Կ. Պոլսոյ :

Վ Ր Ի Պ Ա Կ Ք

(ի 2. թ ո ս ի ն)

Էջ	Տող	Վրիպակ	Ուղիղ
94	22	լեզուաբանութեան	լեզուաքննութեան .
95	11	այժմու հայերենին	այժմու հայերենիւ .
96	20	բաղադրութիւն	բաղադրութիւն .
98	8	Ի ԳԻՐ ՀԱՐԿԱՆԵԼ	Ի ԳԻՐ ԱՐԿԱՆԵԼ ,

ՎԱՃԱԹԻ

ԵՐԻՑ ԴԱՀԵԿԱՆԱՑ